

JRV. PROVENIENČNÍ SKLADBA KNIHOVNÍHO FONDU J. R. VILÍMEK V PAMÁTNÍKU NÁRODNÍHO PÍSEMNICTVÍ

Karel Kolařík

JRV. The Provenance Composition of the Library Collection of J. R. Vilímek in the Museum of Czech Literature

Abstract: The library collection of J. R. Vilímek deposited in the Museum of Czech Literature consists of various book sets issued by the publishing house Jos. R. Vilímek and of personal libraries of some members of the Vilímek family. Building on the information provided by a provenance analysis of this collection, this treatise attempts to shed light on its composition and put it in the context of the few facts that are available on publishers' libraries and on the actual operation of publishing houses. It explains in detail the provenance features of individual original library sets and draws attention to the contamination of the collection by volumes belonging to other collections.

Keywords: Josef Richard Vilímek Snr (1835–1911) – Josef Richard Vilímek Jnr (1860–1938) – the publishing house Josef R. Vilímek (1858–1949) – library collection – Library of the Museum of Czech Literature – provenance research

1. Fond J. R. Vilímek¹

Fond J. R. Vilímek (dále JRV) ve sbírce Památníku národního písemnictví, vzešlý z akvizice knih ze zrušeného nakladatelství Jos. R. Vilímek, evidované v přírůstkových knihách z roku 1955, čítá v současné době 5104 zkatalogizovaných a několik set nez katalogizovaných svazků. Podrobná provenienční analýza zkatalogizované části zohlednila všechny znaky svědčící o původu knih, a to jak ony vlastnické, bezprostředně k původci odkazující, tak ty, které vznikly při četbě či jiném používání exempláře, a potvrdila předpoklad, že nejde o jeden (neúplně zachovaný) původní knihovní celek, ale o směs různých knihoven spojených se zmíněným nakladatelstvím² a rodinami nakladatelů, do níž se vinou nedostatečné správy vmísilo přesně neurčitelné množství svazků odlišného původu.

Kvůli dřívějšímu nevhodnému uskladnění se fond nedochoval v úplnosti a většinu exemplářů také poškodila vlhkost, plísně a nedbalé zacházení. Například původní brožované výtisky jsou nyní většinou rozpadlé a nejednou i defektní,³ což rovněž ztěžuje jejich provenienční určení. Například brožované knihy z Archivu nakladatelství Jos. R. Vilímka (viz dále) se razítkovaly pouze na líci či rubu přední strany obálky nebo na dodatečném ochranném průsvitném přebalu, které byly mnohdy znehodnoceny.

Jádrem fondu jsou knihy z Knihovny Jos. R. Vilímka, které doplňují svazky z Knihovny originálů, Soukromé⁴

knihovny závodní Jos. R. Vilímka (resp. Závodní knihovny nakladatelství Jos. R. Vilímek), Archivu nakladatelství Jos. R. Vilímka, Redakční knihovny nakladatelství Jos. R. Vilímka, Odborné knihovny Jos. R. Vilímek a dalších (zatím) přesně neurčitelných dílčích nakladatelských knihoven, potažmo z osobní knihovny Jos. R. Vilímka ml. a dalších členů rodiny. Svazky přináležející k těmto původním celkům lze identifikovat podle signatur, razítek, podpisů, dedikací a dalších provenienčních znaků. O příslušnosti provenienčně nepříznačných exemplářů k těmto knihovnám nelze vzhledem ke kontaminaci fondu bezpečně rozhodnout, ač ji někdy naznačuje kontext. Například množství nerozřezaných knih Vilímkem vydaných či vtištěných může pocházet z „archivní knihovny“, rozsáhlá kolekce loutkových divadelních her může souviset s Vilímkovými loutkářskými aktivitami, např. s vydáváním časopisu *Loutkář* ve třicátých letech⁵ či ediční řady Knihovna českých loutkářů apod. Přítomnost provenienčně nesouvisějících exemplářů prokázaly především provenienční znaky knihovních celků, přijatých Památníkem národního písemnictví samostatně během padesátých let, a některé další neidentifikované, které se objevují i v jiných signaturních řadách knižní sbírky Památníku národního písemnictví.

Historie a skladba vilímovských knihoven za existence nakladatelství, ani průběh a povaha jejich správy v letech mezi jeho zrušením a převzetím (části) knih,⁶ archivu⁷ a umě-

¹ Za konzultace některých otázek spojených s tématem děkuji Aleně Petruželkové, Petru Kovaříkovi a Richardu Khelovi.

² K nakladatelství Jos. R. Vilímek viz především heslo Aleše Zacha v *Lexikonu české literatury*, v němž je také uvedena další sekundární literatura (ZACH 2008).

³ Několik desítek těchto knih bylo v PNP později převázáno do jednotných červených celoplátěných vazeb.

⁴ Razítko *Výtisk Soukromé knihovny závodní Jos. R. Vilímka* je celé vtištěné majuskulemi, takže v tomto přepisu je rozložení velkých písmen (z něhož by se dal odvodit název tohoto knihovního celku) hypotetické.

⁵ Časopis redigoval (a před Vilímkem vydával) Jindřich Veselý, který také věnoval J. R. Vilímkovi ml. několik svých soukromých tisků.

⁶ Knihovní fond nebyl převzat v úplnosti; například v Knihovně Národního muzea je uložena jeho část o rozsahu 2264 svazků. Podle: *Soupis knižních celků uchovávaných v depozitářích KNMl*, strojopis s. a., s. 2.

⁷ Akvizice archivního fondu probíhala nesouvisle, ještě na přelomu šedesátých a sedmdesátých let se fond zhruba zdvojnásobil na konečných čtyři sta kartónů, srov. dokumenty k fondu J. R. Vilímek v matrice fondů LA PNP.

leckých sbírek Památkem národní kultury (později přejmenovaným na Památník národního písemnictví), není dosud podrobně zmapována, mj. i kvůli dosud nezkatalogizovanému archivnímu fondu nakladatelství uloženému v literárním archivu PNP, jehož budoucí zpracování bezpochyby osvětlí souvislosti i zpřesní výsledky této statě. Alespoň částečně lze do původního knihovního systému proniknout prostřednictvím nerozsáhlé původní dokumentace uložené v knihovně PNP, v níž jsou nejcenější dva rukopisné katalogy: *Hlavní katalog knihovny Jos. R. Vilímka*, uzavřený – podle stáří evidovaných knih – v polovině osmdesátých let 19. století, a *Katalog místní I.–IX.*, uzavřený v roce 1901.

Zatím lze konstatovat, že knihovní fond JRV byl – zřejmě ještě v padesátých letech – z větší části sepsán a opatřen lístkovým katalogem, nicméně několik set svazků přitom zůstalo stranou (a jen zčásti bylo zaevidováno přírůstkovým seznamem) a uskladněno spolu s katalogizovanou částí, přičemž nejasné množství dalších svazků z této akvizice bylo zařazeno mimo fond (např. sto deset ročníků *Humoristických listů* patřících do různých vilímkovských knihoven⁸ do „časopisecké“ signaturní řady O).

Starší pokus zkatologizovat (či alespoň sepsat) fond JRV dokládá *Inventární seznam*, evidující 1679 česky tištěných knih (bez ohledu na jejich provenienci). Každý svazek tehdy obdržel vlastní *běžné číslo* a signaturu (*datum*), které byly zaznamenány v seznamu a vepsány do knih (*běžné číslo* se psalo většinou na vakát či na stránku s některým původním vilímkovským razítkem, jež se rovněž značila razítkem Památníku národní kultury, a tam se také zapisovalo *datum*, které se ještě napsané na štítku vlepovalo nejčastěji na přední přidešti, nejednou přes nejstarší vilímkovskou signaturu).⁹

2. Knihovna Jos. R. Vilímka (a závodní knihovna)

Nakladatel Josef Richard Vilímek st. se problematikou knihoven a popularizace četby zabýval od padesátých let a nejpozději roku 1882 svou osobní knihovnu zpřístupnil veřejnosti,¹⁰ na což upozornil knižním vydáním výboru z jejího generálního katalogu v září téhož roku. V něm představil – s důrazem na zastoupení beletristických žánrů – její skladbu: „*Účelem tohoto výtahu z obsáhlého katalogu mé knihovny jest usnadnění volby knihy po zábavném čtení toužících čtenářů. [...] Přál-li by si kdo nějakou knihu patřící do odborů jiných, než zde uvedených, nahleďtež do katalogu generálního, kdež vše co nejdůkladněji zanešeno je.*“¹¹

Vlastnické znaky Knihovny Jos. R. Vilímka, jak byl tento celek Vilímkem nazván, ve fondu JRV převažují a lze je

rozdělit do dvou základních typů. Prvním jsou drobnější razítka na různých místech vlastního textu knihy (nejpravděpodobněji na jeho konci) a druhým rukopisné signatury na předním přidešti či předsádce¹² a razítka na titulním listu, resp. jeho rubu, s vepsanými údaji (zkratkami a čísly) odkazujícími ke katalogu. Ty zařazují svazek do celku knihovny fyzicky (umístěním) i tematicky (žánrem).

Razítka prvního typu se vyskytují ve třech podobách: nejobvyklejší oválné se zněním *Vilímkova knihovna* (A) se střídá s rukopisně stylizovaným *Knihovna Jos. R. Vilímka* (B), potažmo s typograficky řešeným razítkem téhož znění doplněným hvězdičkou (C). Ty zřejmě nejstarší knihy (zaznamenané již *Výtahem*) takto nejednou označuje nevyplněné větší oválné razítko *Knihovna Jos. R. Vilímka* (D), které však častěji slouží záznamu katalogizačních údajů¹³ – společně s dvěma dalšími razítky téhož znění, jedním tvořeným tabulkou (E) a jedním čistě typografickým (F).

Razítka druhého typu jsou rozmanitě seskupena a přes poměrnou četnost některých kombinací nelze vytvořit nezpochybnitelnou a přesnou chronologii jejich užívání. Nabízející se hypotetické konstrukce narušují různé výjimky, jež ovšem také mohou souviset s příležitostnými pokusy obnovit starší znaky nebo je aktualizovat například vpisováním nových údajů (především pořadových čísel) do starších razítek nebo jejich tvarovou či obsahovou úpravou. Tak se ještě ve dvacátém století zavedla pro Knihovnu Jos. R. Vilímka dvě další razítka: drobnější razítko *Knihovna Jos. R. Vilímka* (G), přejímající strukturu oválného razítka téhož znění, ale uvádějící namísto (vepsaného) čísla vytištěné *datum*, a nedůsledně užívané přibližně od poloviny prvního desetiletí do poloviny dvacátých let, a pozdní razítko *Knihovna Jos. R. Vilímek* (H), nalezené jen v jediné publikaci (z roku 1943).¹⁴

Cennými pomůckami, využitelnými rovněž při dílčí chronologizaci, jsou dva zmíněné inventáře.

V *Hlavním katalogu knihovny Jos. R. Vilímka*, zachycujícím stav zhruba v polovině osmdesátých let, se knihy dělí do zvláštních jazykových skupin, následně členěných podle žánrů (např. české do dvaceti osmi oddílů, německé od osmi, francouzské do třech...¹⁵). Tehdy měl každý svazek číselnou signaturu (CH), evidovanou v katalogu, která se vázaným knihám vpisovala na přední přidešti či na předsádku a razila na hřbet, resp. vlepovala tamtéž na papírovém štítku, podnes dochovaném většinou jen fragmentárně. Původně brožované knihy byly nejpozději na sklonku století převázány a signatury z tohoto období neobsahují; vzhledem k absenci obálek u těchto svazků lze soudit, že se uváděly právě na nich.

⁸ Některé z těchto ročníků jsou duplicitní a pocházejí z různých vilímkovských knihoven. Převažují exempláře z Knihovny Jos. R. Vilímka, vedle nichž jsou zde také redakční exempláře s rukopisnými margináliemi objasňujícími autorství anonymních a šifrovaných příspěvků a zaznamenávajícími údaje o honorářích (např. jde o třicátý sedmý ročník (1895), sign. O 2 A 15).

⁹ Nelze vyloučit, že tento seznam vznikl ještě před akvizicí knih do PNP a zmíněná stránka se razítkovala dodatečně.

¹⁰ Vilímkovy knihovnické aktivity nastínil Richard Khel, srov. KHEL 1975.

¹¹ *Výtah z katalogu knihovny Jos. R. Vilímka*. Praha: Jos. R. Vilímek 1882, s. 5–7.

¹² V některých případech, například důsledně ve francouzských vydáních děl Julese Verna, doplňuje tuto signaturu poznámka k umístění (v pracovních apod.)

¹³ S výjimkou tohoto razítka, někdy tištěného červeně, je celá tato skupina jakož i jiná razítka vilímkovských knihoven důsledně tištěna modře.

¹⁴ Ojedinelé se objevuje také Vilímkovo příjmení perforované.

¹⁵ Skladba knihovny vycházela z přehledu uvedeného ve *Výtahu z katalogu*, jehož výstřížek byl nalepen na přední předsádce. Knihy v češtině se dělily mj. na „1. Bajky, báchorky, pověsti a obrázkové knihy pro malou i dospělejší mládež. 2. Povídky pro malou i dospělejší mládež. 3. Bájky, povídky, novely a romány. 5. Básně. 6. Almanachy. [...] 27. Spisy smíšené, jako: Stanovy, výroční zprávy, národní slavnosti, seznamy a katalogy atd. 28. Časopisy.“ (*Výtah z katalogu knihovny Jos. R. Vilímka*. Praha: Jos. R. Vilímek 1882, s. 5–6)

Vedle zmíněných znaků se v těchto knihách objevují ještě starší: černé či modré oválné razítko *Sklad kněh J. R. Vilímek admin. Hum. listů* (I),¹⁶ označující některé tituly od let padesátých do počátku sedmdesátých, a černé razítko podpisu J. R. Vilímka st. (*Jos. R. Vilímek*) (J), ojedinele užitá ještě v knihách z osmdesátých let. Několik svazků s razítkem administrátora ještě na přední předsádce doplňuje Vilímkem st. sepsaný a podepsaný obsah s čísly odkazujícími k vevázaným dílům a poznámkou *Bibliotéka*. Tuto neúplně dochovanou řadu je možné pokládat za rané stádium evidence Vilímkovy osobní knihovny, ne-li za její počátek.¹⁷

V devadesátých let se přestala razítka druhého typu používat a nahradila je modrá rukopisná signatura (K). Potvrzuje to i převazby z tohoto období, do nichž jsou společně svázána různá, již dříve katalogizovaná díla, jejichž původní razítka nejednou znečitelní ořez. Nejdéle (přínejmenším do roku 1898) užívaným bylo razítko typografické, zbylá razítka se již po roce 1891 nepoužívala. Po roce 1900 se nové přírůstky razítkovaly jen razítky prvního typu a až po několika letech (nejdříve v roce 1905) ještě zmíněným razítkem Knihovny Jos. R. Vilímka s datem přijetí.

Na přelomu století byl fond nově utříděn (opět podle jazykového, resp. žánrového kritéria), rozmístěn do (přínejmenším) devíti knihovních skříní a podle nich osignován do základních signaturních řad I – IX, dále vnitřně členěných. Nejpozději v tomto období byly také starší brožované knihy převázány, resp. svázány do jednotných poloplátěných vazeb s ozdobným monogramem JRV na hřbetě.¹⁸ Zmíněný místní seznam z tohoto období ovšem nezahrnul všechny tituly, potažmo úplný obsah všech skříní, a zřejmě byl postupně nahrazen novým, dnes nezvěstným. Mj. v něm chybějí soupisy knihoven v *saloně* (XIV), resp. v pracovnách (X, XI, XII, XV), v nichž byla uložena například francouzská vydání děl Julese Verna či Ponsona du Terrail. S rozrůstáním knihovny došlo během let rovněž k přesignování její části,¹⁹ přičemž bylo zřejmě omylem k některým signaturám přiřazeno více knih.

K samostatné knihovně (částečně) veřejného charakteru odkazují i typograficky řešená a nejčastěji na titulní list umístěvaná razítka *Výtisk Soukromé knihovny závodní Jos. R. Vilímka* (L) a *Závodní knihovna nakladatelství Jos. R. Vilímek*, jež se objevuje ještě u knih ze dvacátých let, a exlibris *Závodní knihovna J. R. V.* (M) užívané ve čtyřicátých letech. Zatímco knihy s prvně jmenovaným razítkem neoznačuje žádná signatura či poznámka ozřejmující pozici svazku v knihovním celku, je druhé razítko doplněno číslem. Označení několika výtisků s prvním z nich modrou rukopisnou signaturou na předešlé a razítkem *Vilímkova knihovna* naznačuje, že část závodní knihovny posléze rozšířila

fond Knihovny Jos. R. Vilímka. Závodní knihovnu ovšem také rozhojnilo svazky z jiných vilímkovských knihoven, např. *Répertoire bibliographique de la littérature française des origines q 1911* Roberta Federna se původně nacházel v Odborné knihovně Jos. R. Vilímek a do závodní knihovny byl přeřazen roku 1944 (jak sděluje poznámka na knižní značce).

3. Archivní knihovny

Knihovny Archiv nakladatelství Jos. R. Vilímka²⁰ a Knihovna originálů archivovaly výlučně vlastní nakladatelskou produkci.

Knihovna originálů shrnovala tituly ilustrované či jinak zdobené (např. s výtvarně řešenými obálkami) a sloužila jako rejstřík k uměleckému fondu nakladatelství, který uchovával výtvarné předlohy knih (originální kresby a grafiky ilustrací, návrhy obálek apod.), jejichž reprodukce se v těchto exemplářích rukopisně číslovaly odkazem k umístění originálu. Všechny originály k dané knize se shromažďovaly v očíslované složce, na niž odkazovalo zvláštní číslo většinou vpisované do typograficky řešeného razítka se zněním *Nakladatelství Jos. R. Vilímek Knihovna originálů* (N) (na obálce či na nějaké z úvodních stran); tento údaj někdy chybí, ale není vyloučeno, že byl u těchto exemplářů orazítkován (nedochovaný) ochranný přebal.

Z této knihovny se zachovalo necelých sto svazků, mezi nimi například kniha A. J. Alexe *Osudové rozcestí* ilustrovaná reprodukcemi jeho grafik. Ve složce se nachází kompletní soubor očíslovaných otisků leptů ke knize s poznámkami o předpokládaném původním umístění v knize (jež se oproti konečné podobě liší). Některé kolekce – například soubor originálních kreseb Františka Freiwilliga k povídkové antologii *Povídky z hor* – ještě doplňuje umělcův návrh obálky.²¹

Nelze vyloučit, že se v tomto celku uchovávaly vedle těchto indexovaných i další knihy. Například svazky označené rukopisnou poznámkou za *defektní výtisk z knihárny*, případně rozšířenou o stručnou informaci o originálech ilustrací.²² Naznačuje to i exemplář knihy *Na krásné samotě* Fr. B. Vaňka, který je takto glosován a podle provenienčních znaků patřil do Knihovny originálů.

Dle dalších publikací s podobně číslovanými ilustracemi lze také usuzovat, že se archivovaly rovněž štočky či fotografické negativy, například ve svazku *Velikánů českých dějin* jsou očíslovány všechny ilustrace včetně reprodukováných obrazů a rukopisů.

Knižní produkci nakladatelství shromažďoval tzv. Archiv nakladatelství Jos. R. Vilímka. Typograficky řešené razítko tohoto znění (O), do něhož se vpisovalo pořadové číslo (zřejmě odkaz ke katalogu nakladatelské produkce) a tisklo datum vydání,²³ označuje ve fondu JRV jen několik

¹⁶ Později měla administrace *Humoristických listů* vlastní knihovnu, v níž byly uloženy především svázané ročníky tohoto časopisu.

¹⁷ V první desítky byl mj. svazek s třemi dětskými knížkami (evidovanými pod čísly 4 až 6): Niericův *Vysloužilce Hrdina a jeho syn*, Herchenbachova *Návštěva z Ameriky* a Hoffmannův *Zrádný přítel*. Ostatně většina takto podchyčených knih jsou právě knihy pro děti.

¹⁸ Po roce 1900 se pro převazby také dočasně užívalo několik typů celoplátěných vazeb (různé zdobených) bez patrných vlastnických znaků.

¹⁹ V některých knihách jsou dosud patrné stopy po vygumovaných starých modrých signaturách.

²⁰ Název míněného knihovního celku je hypotetický, podobně jako v ostatních případech je převzat z razítka, ale nelze vyloučit, že se takto nazývalo jedno oddělení nakladatelství, jehož byl součástí.

²¹ Archiv originálů je uložen ve fondu Uměleckých sbírek PNP, v němž byly původní očíslované složky nahrazeny novými a soubor sepsán a evidován podle výtvarníků, resp. knih, k nimž se originály vztahují.

²² Například výtisk básnické sbírky F. X. Svobody *Milostný sen* bohatě ilustrované Emanuelem Frintou je glosován: „Defektní výtisk z knihárny. Originály vráceny malíři Frintovi.“

²³ Např. *Úlomky žuly* Terézy Novákové – s běžným číslem 552 – vyšly 5. září 1902 a Flajšhansův *Mistr Jan Hus* – s číslem 1119 – 15. ledna 1904.

svazků z počátku století, ovšem nelze vyloučit, že se publikace razítkovaly jen v určitém období. Možnou existenci vícera číselných řad naznačuje jeden dochovaný rukopisný soupis Vilímkem vydaných knih (uložený ve fondu rukopisů knihovny PNP), který zahrnuje 398 knih z let 1919–1924 pod zcela novou číselnou řadou 1–398.²⁴ Připouští ji také další, pozdější razítko s názvem nakladatelství (*Jos. R. Vilímek nakladatelství v Praze*) a datem vydání, které se objevuje v různých exemplářích titulů zhruba z období první světové války a které mohlo navazovat na původní *archivní*.

Archiv také mohl obsahovat nerazítkované duplikáty či multiplikáty, jak to tvrdí tradovaná informace, že (zřejmě) tato vzácná knihovna složená z intaktních výtisků (či nějaká jí podobná kolekce), po znárodnění uchovávaná na původním místě ve správě nakladatelství Práce,²⁵ byla tvořena právě několika exempláři od každého titulu a že svazky z ní v první polovině padesátých let přejímala do svých sbírek různá muzea (Národní muzeum, Uměleckoprůmyslové muzeum...). Absence archivních dokladů neumožňuje tuto informaci verifikovat, nicméně ve fondu JRV se nacházejí (původně) intaktní a žádnými původními provenienčními znaky neznačené multiplikáty publikací vytištěných během protektorátu Vilímkovou knihtiskárnou pro německá nakladatelství Noebe & Co. (pro edici Feldpostreihe Noebe) a Ludwig Voggenreiter Verlag (pro edici Zeltbücherei)²⁶ a množství rovněž neznačených českých knih Vilímkem vydaných, uchovaných v (původně) obdobném stavu.²⁷

4. Knihy vně knihoven

Vedle svazků, které patřily do určitelných „vilímkovských“ knihovních celků, se ve fondu JRV nacházejí i publikace prokazatelně používané v nakladatelském provozu. Přestože se některé takové staly součástí Knihovny Jos. R. Vilímka, a byly tedy opatřeny odpovídajícími provenienčními znaky, častěji do žádné konkrétní knihovny nepatřily a žádná vlastnická razítka či signatury je neoznačovaly. Mezi výjimkami, které přešly do Knihovny Jos. R. Vilímka, byla například původní francouzská vydání děl Julese Verna, v nichž si Vilímek zadržoval ilustrace, které pro českou edici vybral, nebo ročník Vilímkem vydávaného denníku *Praha*, zasvěceného zemské jubilejní výstavě v roce 1891, s rukopisnými poznámkami (kalkulace tržeb za jednotlivé reklamy a údaje o autorech anonymních či šifrovaných příspěvků).

Nejčastěji šlo o zahraniční publikace. Dle marginálií či vložených rukopisů se z některých překládalo, jiné se lektorovaly, jak dokládají vložené posudky (jež psali mj. A. V. Fialka či Emil Syrovátka),²⁸ a z dalších se vybíraly ilustrace, o čemž svědčí vpisky v řadě z nich (např. v *The Children's Encyclopaedia* nebo ve zmíněných verneovkách). Vilímek si štočky ilustrací vybraných ze zahraničních zdrojů

objednával od tamních nakladatelů, z nichž se na něj někteří přímo obraceli s nabídkou štoček z určitých publikací a periodik, které se rovněž ve fondu dochovaly. Například ilustrace v knihách z londýnského nakladatelství S. W. Partridge & Co., od nichž se nabízely štočky, se označovaly razítkem upozorňujícím na tuto možnost.

Z českých publikací jde vedle svazků s korekturami či tiskařskými poznámkami především o exempláře opatřené určitými schvalujícími, resp. potvrzujícími razítky a podpisy. Knihy vydané za první světové války nejednou doplňují razítka z C. k. policejního ředitelství v Praze a z C. k. státního zastupitelství tamtéž (a podpisy příslušných úředníků), jimiž se stvrzuje souhlas odpovědných úřadů s *okamžitým vydáním*. Další takové – rovněž podepsané – razítko se zněním „Zapsáno v seznamu dle § 65 autorského zákona č. 218/26 a nař. č. 10/27 Sb. z. a n. Magistrát hl. m. Prahy“ dosvědčuje zápis publikace v seznamu (zřejmě povinných výtisků).

Otázkou zůstává, kde přesně byly všechny tyto knihy uloženy a zda se nějak – alespoň provizorně – evidovaly. Ojedinelý výskyt razítek *Redakční knihovna nakladatelství Jos. R. Vilímka* (P) a *Odborná knihovna* (Q) naznačuje, že přinejmenším k nějakému pokusu zřejmě došlo.

5. Osobní knihovny

Jak již bylo uvedeno, Knihovna Jos. R. Vilímka vznikla na základě osobní knihovny J. R. Vilímka st., a nacházejí se v ní knihy s Vilímkovými podpisy (R), a to včetně svazků z jeho dětských a jinošských let. Dále se v této knihovně i mimo ni objevují knihy, které patřily dalším členům rodiny, především nakladatelovu synovi Josefu Richardu Vilímkovi ml. Vzhledem k tomu, že nikdo z Vilímkových nepoužíval žádné exlibris ani razítko ani si knihy pravidelně nepodepisoval, lze tento původ bezpečně určit jen u zlomku takových exemplářů (tedy podepsaných či dedikovaných). O příslušnosti dalších knih z fondu k těmto rodinným osobním knihovnám lze jen spekulovat.

Přestože většina identifikovatelných svazků ovšem do Knihovny Jos. R. Vilímka nepatřila, lze i v ní nalézt exempláře tohoto původu. V jednom svazku, shromažďujícím vícero přírodovědných brožurek, je jedna z nich podepsána Blaženou Vilímkovou. Na dalších místech fondu JRV (již mimo Knihovnu Jos. R. Vilímka) se pak objevují další svazky s jejími podpisy. Stejně jako u knih podepsaných Mášou Vilímkovou jde o středoškolské učebnice.

Vztah mezi osobní knihovnou J. R. Vilímka ml. a Knihovnou Jos. R. Vilímka nebyl jednoznačný. Vilímek sice někdy do Knihovny zařazoval své knihy záhy po obdržení či zakoupení, což dokládá několik exemplářů s jeho datovanými podpisy z roku 1901,²⁹ které jsou již v soudobém katalogu evidovány pod původními signaturami, ale řada svazků zůstala stranou. Nakladatelský redaktor Jaroslav

²⁴ Viz [Seznam titulů nakladatelství Jos. R. Vilímek], rkp., [1924] (Knihovna PNP, sign. RKP II 211).

²⁵ Srov. ZACH 2008, s. 1340.

²⁶ Soubory zmíněných německých publikací – nejčastěji po pěti výtiscích – byly při katalogizaci zčásti zařazeny do fondu, zčásti ponechány ve zřejmě původních balících.

²⁷ Ve fondu JRV se rovněž nachází několik přednostních výtisků básnických sbírek, vydaných v ediční řadě Tvar, dokonce v tiráži označených číslem 1 (např. *Korouhve* Jana Zahradníčka nebo *Větve stromů* Karla Doskočila).

²⁸ Posudky vložené v knihách vesměs zhodnocují vhodnost daného románu pro vydání v časopisu *Dobrodružný svět*.

²⁹ Například v *Trestu* Václava Hladíka je podpis datován 18. října 1901, ve francouzském vydání d'Annunziova *Triumfu smrti* 24. dubna 1901. V některých knihách přijatých v následujících letech dokonce Vilímek vpisoval signaturu vlastnoručně (a nikoliv standardním způsobem).

Janeček ve vzpomínkové stati *Jos. R. Vilímek ml., zvelebitel a dovršitel* sice vzpomíná na nakladatelovu osobní knihovnu, umístěnou na uzavřené pavlači vedoucí k jeho bytu a obsahující v roce 1897 zhruba pět tisíc knih,³⁰ nicméně nelze vyloučit, že tím míní právě Knihovnu Jos. R. Vilímka, jejíž součástí se ovšem nikdy nestaly mnohé knihy Vilímkovi dedikované.³¹ Jde jak o tituly české, tak zahraniční, například o knihy Maurice Dekobry, Alfreda Macharda či Maurice Magrea. Z českých dedikantů je nejčastějším Stanislav Guth Jarkovský, ale ve fondu jsou i svazky věnované Janem Havlasou, Otokarem Auředníčkem, Miloslavem Matasem, R. J. Pšenkou či Františkem Kholem.

6. Svazky odjinud

Na základě provenienčních znaků lze ve fondu JRV vedle prokazatelných „vilímkovských“ fondů či knih jinak s nakladatelským provozem souvisejících, potažmo z osobních knihoven členů rodiny pocházejících, určit mnoho dalších dřívějších vlastníků.

Ty nejednou označují i knihy z Knihovny Jos. R. Vilímka,³² u nichž mohou také ozřejmit způsob jejich akvizice. Nachází se zde například *redakční výtisky* z jiných nakladatelství (např. I. L. Kober, M. Knapp, F. Bartel či J. Otto). Některé z nich jejich nakladatelé posílali přímo do redakce *Humoristických listů* či jiných Vilímkových časopisů s žádostí o zmínku.³³ Některá zahraniční periodika se do nakladatelství dostávala prostřednictvím C. k. výpravny novin v Praze, jak svědčí její razítka například v číslech fragmentů šestého, resp. sedmého ročníku londýnského *Daily Graphic*. Antikvární akvizici pak potvrzují případná razítka antikváriátů, např. malostranského W. Tellera z Mostecké ulice.

Jak již bylo podotknuto úvodem, nejsou-li v knize vilímkovské provenienční znaky, nelze s jistotou vyloučit možnost, že byla do celku vřazena omylem, jak tomu bezpochyby bylo v těch případech, v nichž dané knihy náležely ke knihovním celkům, které převzal Památník národního písemnictví v padesátých letech a nezachovaly se (omylem i záměrně) v úplnosti.

Ve fondu JRV (i v některých dalších signaturních řadách knihovny PNP, například v knihovním fondu Vladimíra Hellmutha-Braunera) se nacházejí zlomky dvou knihovních celků Josefa Bohuslava Foerster (přijaty v roce 1953) a Alberta Pražáka (v roce 1954). Zatímco Foersterovy knihy, mezi nimiž jsou i svazky z pozůstalosti jeho bratra Viktora (resp. vdovy po něm – Marie Foersterové), označuje portrétní exlibris, a lze je tedy bezpečně určit, lze Pražákovy exempláře rozpoznat jen ojediněle (jsou-li podepsány nebo jemu dedikovány). Ve zkoumaném fondu byly nalezeny

dvě.³⁴ Podobným případem je přítomnost knih i svázaných časopisů pocházejících z tzv. svozových fondů. Ve fondu JRV jsou svazky např. z knihoven strahovských premonstrátů či pražských redemptoristů. Soubor chybně vřazených exemplářů ještě doplňují svazky vydané až v padesátých letech dvacátého století, které ovšem mohly být s vilímkovskými knihami smíchány ještě před jejich akvizicí Památníkem.

Složitější situace je u knihoven neidentifikovatelných, předpokládaných, které z celku vystupují jen prostřednictvím provenienčních znaků známých z dalších signaturních řad knižní sbírky PNP. Bez odpovídající opory v dokumentaci nelze s jistotou potvrdit ani vyloučit jejich souvislost s vilímkovskými knihovnami. Takovým nejistým souborem jsou lékařské publikace neznámého majitele z první poloviny 20. století. Německé a české odborné knihy jsou v několika případech razítkovány fialovým typografickým *No* nebo černým trojúhelníkem s drobným kosočtvercem ve spodním cípu (někdy fialově vybarveným) a ojediněle i nepřiliš nečitelně podepsány (zřejmě Dr. J. Teplý). Společný výskyt obou razítek v několika knihách, resp. podpisu a jednoho razítka potvrzuje souvislost těchto tří znaků, z nichž první zmíněný (ve významu číslo – *numero*) není zřejmě přímo individuálním vlastnickým razítkem.³⁵ Knihy (nikoliv však lékařské) takto značené se nacházejí mj. i ve fondu Hellmutha-Braunera (HB 2509, HB 418), v němž se ovšem také objevují knihy z různých vilímkovských knihoven.

7. Závěr

Z analýzy vyplývá, že fond JRV lze provenienčně rozlišit do tří základních skupin: exempláře prokazatelně patřící do knihoven spojených s nakladatelstvím Jos. R. Vilímkem a rodinami nakladatelů, svazky do těchto knihoven nepatřící a výtisky provenienčně nezařaditelné. Části tohoto rozsáhlého souboru by hypoteticky mohly náležet k některé z osobních knihoven (např. J. R. Vilímka ml.), k Archivu nakladatelství Jos. R. Vilímka nebo k bezejmenným redakčním knihovnám. Nelze však vyloučit, že se mezi nimi nacházejí knihy odlišného původu (např. z knihovny Alberta Pražáka a Josefa Bohuslava Foerstra). Podmínkou úplného očištění fondu od cizorodých příměsí je jednak podrobný průzkum archivního fondu nakladatelství, v němž by se mohly nalézat další inventáře jednotlivých knihoven (ať již nakladatelských nebo osobních), potažmo další cenné informace ke správě a dobové katalogizaci Knihovny Jos. R. Vilímka a Závodní knihovny nakladatelství. Nové poznatky může nepochybně přinést i podrobný provenienční rozbor celé knihovní sbírky PNP, zejména akvizic z padesátých let,

³⁰ „V ní [tj. pavlač] byla umístěna soukromá knihovna nakladatelova, čítající r. 1897 přes 5000 svazků, mezi nimiž byla hojně zastoupena zejména literatura francouzská.“ (SEZIMA (ed.) 1937, s. 23–24).

³¹ Vzhledem k tomu, že dedikátoři ve formulacích svých věnování nedoplňovali jméno obdarovaného doplňkem *mladší*, resp. *starší*, může u některých darů (z let, kdy ještě oba nakladatelé žili) vyvstat pochyba, kterému z Vilímků je kniha věnována, a tu může spolehlivě vyřešit až podrobnější biografický, resp. archivní průzkum.

³² Asi nejširší akvizici byly desítky ročníků *Humoristických listů* a několika dalších humoristických periodik, které se dostaly (nejpozději na přelomu století) do Knihovny Jos. R. Vilímka z knihovny Aug. Pet. Schlechty, resp. Velebina Šlechty. Mnoho z těchto svazků je uloženo mimo fond JRV, na již zmíněné signatuře O.

³³ Dokládá to prosba vepsaná Alexandrem Storchem do jeho vydání Cooperových *Loveckých příběhů*: „Sl. Redakci „Humoristických listů“ prosí o láskavé odporučení A. Storch syn nakladatel“.

³⁴ V jednom případě jde o *Klíč k určování mineraliů* Bohdana Erbeny, opatřený mladickými podpisy Alberta Pražáka (mj. „Alb. Pražák, gymnasista“) a pozdějším přípiskem téhož „Dar prof. Kosíka PhDr. A. Pražák“.

³⁵ Toto razítko bývalo – nikoliv však v tomto případě – doplňováno číslem exempláře v rámci knihovny. U trojúhelníkového razítka je nutno připustit i tu možnost, že nejde razítko vlastnické, ale o knihkupeckou či antikvární značku.

kdy byl fond nestandardně spravován a kdy došlo ke smíšení některých samostatných knihovních celků. Pro konečné zhodnocení je však nezbytná analýza (a soupis) nezkatalogizované části a obdobně detailní průzkum dalších knih z knihoven nakladatelství Jos. R. Vilímek, které jsou uloženy v Knihovně Národního muzea.

Prameny a sekundární literatura:

Hlavní katalog knihovny Jos. R. Vilímka. rkp., s. a. (Knihovna PNP, sign. DT II 10).

Inventární seznam. rkp., s. a. (Knihovna PNP, neosignovaná část fondu JRV).

Katalog místní I.–IX. rkp., s. a. (Knihovna PNP, sign. RKP IV 19).

[*Seznam titulů nakladatelství Jos. R. Vilímek*]. rkp., [1924] (Knihovna PNP, sign. RKP II 211).

Soupis knižních celků uchovávaných v depozitářích KNM1. strojopis, s. a.

Výtah z katalogu knihovny Jos. R. Vilímka. Praha: Jos. R. Vilímek 1882.

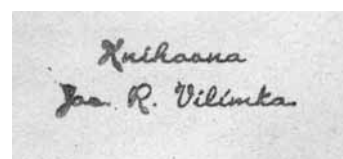
KHEL 1975: KHEL, Richard. Vilímek a knihovny. Čtenář, 1975, 6, s. 203.

SEZIMA (ed.) 1937: SEZIMA, Karel (ed.). Jos. R. Vilímek. Osobnost a závod. Praha: Svaz knihkupců a nakladatelů Československé republiky 1937. 184 s.

ZACH 2008: ZACH, Aleš. Jos. R. Vilímek, in: Merhaut, L. (ed.). Lexikon české literatury 4, S–Ž. Praha: Academia 2008, s. 1339–1350.

A

B

C

D

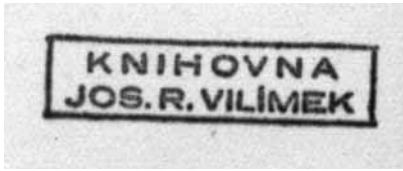
F

E

G

H

F. 2/2.

CH

I

Handwritten signature: Jos. R. Vilímek

J

Handwritten signature: J. R. Vilímek

K

79
Nakladatelství Jos. R. Vilímek
KNIHOVNA ORIGINALŮ
Čís. 203

N

VÝTISK
SOUKROMÉ KNIHOVNY ZÁVODNÍ
JOS. R. VILÍMKA.
RICHARD SAVAGE:

L

ARCHIV
NAKLADATELSTVÍ
JOS. R. VILÍMKA, V PRAZE.
552
NAKLADATEL JOS. R. VILÍMKA
Spálená ulice číslo 13 nové.
5 září . 08.
K 1:50.

O

ZÁVODNÍ KNIHOVNA

J.R.V.

Číslo: 22

Značka: O.

Rok zařazení: 1944

Zacházejte s knihou šetrně!

M

DEKARČNÍ KNIHOVNA
NAKLADATELSTVÍ
JOS. R. VILÍMKA.

P

ODBORNÁ KNIHOVNA
JOS. R. VILÍMEK
ROBERT FEDERN

Q

Handwritten signature: Jos. R. Vilímek

R

LES QUATRE ÉVANGILES
Journal
164 1901.
TRAVAIL

S